

Povijest katoličke crkve u Srbiji u 19. vijeku.

[Od 1800. do konkordata 1914. godine.]

Napisao: **Dr. Vjekoslav Wagner**

I. Katolička crkva u Srbiji

(Povijesni dio)

(Nastavak)

Da bi mogli pravilno shvatiti razvoj crkvenog i vjerskog života u Srbiji i da bi mogli bolje razumjeti različite faze u radu i pregovaranju oko zaključivanja konkordata, smatrao sam za potrebno, da u posebnome odjeljku izložim i pravni položaj katoličke crkve u Srbiji do konkordata.

Osim katoličkog crkvenog zakona po kojem se ravnala nultarnja crkvena organizacija, uplivala su u Srbiji na odnošaj katoličke crkve prema državnoj vlasti još tri faktora, i to: austro-ugarski protektorat, zatim srpski zemaljski zakoni i na koncu odredbe Berlinskoga ugovora.

I. Katolički crkveni zakon.

U krajevima, gdje kanonski ustanovljene biskupije nema ili gdje je biskupija bila, ali je kasnije sticajem prilika nestala, smatra crkveni zakon katoličku crkvu za misiju i takve krajeve naziva: terra missionum ili in partibus infidelium. Katolička crkva u takvim krajevima stoji pod Kongregacijom za Raširenje Vjere (De Propaganda Fide). Svećenici, koji u misijskim zemljama vode duhovnu pastvu vjernika, zovu se misijonari. A vrhovnu crkvenu vlast nad misijonarima u pojedinim krajevima ima apostolski vikar, ili apostolski prefekt, koga imenuje Kongregacija za Raširenje Vjere. Apostolski vikar ili apostolski prefekt može biti ili koji biskup, kojeg je kongregacija za raširenje vjere posebnim dekretom za to imenovala, ili svećenik, koji je od iste kongregacije direktno postavljen za apostolskog vikara ili prefekta. (Kan. 198. i 215., dalje od kan. 293. do 311. Crkvenog Zakonika.)

U Srbiji je katolička crkva bila misijska zemlja i to do 1851. godine pod biskupom nikopoljskim, koji je bio ujedno i apostolski vikar za Srbiju; od 1851. do 1897. pod biskupom dakovačkim kao

apostolskim vikarom, a od 1897. do 1914. stajali su misijonari u Srbiji direktno pod Kongregacijom za Raširenje Vjere bez apostolskog vikara.

2. Protektorat austro-ugarske monarhije.

Protektorat austro-ugarske monarhije nad katoličkom crkvom u Srbiji ima svoj temelj u mirovnim ugovorima, koje je Austro-Ugarska zaključila sa Turskom. Ti su mirovni ugovori sklopljeni: u Beču, (1615.) u Carigradu (1681.), u Sr. Karlovcima 1699.), u Požarevcu (1718.), u Beogradu 1739.), i Sistovu (1791.). Ti mirovni ugovori priznavaju austro-ugarskoj monarhiji pravo zaštite nad katoličkom crkvom u Turskoj. To je pravo vjerske zaštite imalo karakter servituta, što ga je turski sultan priznao Austro-Ugarskoj. Turski je sultan po tome pravu dozvolio, da predstavnik Austro-Ugarske u Carigradu može intervenirati kod visoke Porte u korist katoličke crkve, a Porta je morala te intervencije primiti i uvažiti. Austro-ugarsko pravo protektorata nad katoličkom crkvom u Turskoj bilo je neograničeno. Ono se teritorijalno protezalo na cijelu Tursku, a obuhvatalo je »kršćansko katoličku vjeru, njene svećenike i sljedbenike« bez razlike narodnosti i državne pripadnosti. I ako taj protektorat nije bio u ničem ograničen, Austro-Ugarska služila se tim pravom većinom samo u onim turskim provincijama, koje su bile bliže njezinim granicama. Dalje na Istoku, osobito u Svetoj Zemlji imala je na osnovu svojih kapitulacija slično pravo vjerske zaštite nad katoličkom crkvom Francuska. Katolička crkva takvome protektoratu nikad se nije protivila, nego je taj odnošaj odobravalala i pravo protektorata dotičnih država priznala, kao što je uvijek bila i za to, da se to pravo održi, jer su to bili interesi same crkve.¹⁶³

To je pravo Austro-Ugarska sebi pridržala u Srbiji ne samo za vrijeme vazalne kneževine, t. j. do 1868. godine, nego i kasnije pod samostalnom kneževinom i kraljevinom Srbijom. Od toga vjerskoga protektorata nije odustala ni nakon Berlinskoga ugovora, nego ga je branila i dalje, te je tako katolička crkva u Srbiji ostala pod vjerskom zaštitom Austro-Ugarske sve do konkordata 1914. godine.

Protektorat austro-ugarski dao je katoličkoj crkvi u Srbiji iznimni položaj, stavio ju je iznad srpskih zemaljskih zakona, ali time i otežčavao njezin slobodni razvitak, jer su prema tome bili donešeni i srpski zemaljski zakoni u pravcu zaštite srpsko pravoslavne crkve i ograničenja svake crkve nepravoslavne, dakle i katoličke, a s druge strane stvarao je najveće zapreke oko donošenja konkordata, koji je sam po sebi eliminirao austro-ugarski protektorat.

¹⁶³ Th. A. Ippen: Das religiöse Protektorat Österreich-Ungarns in der Türkei. Kultur III. god. 1901.—1902. Str. 298. do 310.

3. Srpsko zakonodavstvo.

Srpsko zakonodavstvo govori već od godine 1835. o crkvi i o vjerama. Zato ćemo ovdje navesti kronologičkim redom sve zakone i ustave, u koliko oni govore o crkvi i vjeri.

Ustav iz god. 1835. Čl. 97. Svako vjeroispovjedanje u Srbiji ima pravo svršavati bogosluženje svoje slobodno po svojim obredima i svako biće pokroviteljstvom od praviteljstva Srpskog.

Čl. 98. Zaklinjanje ljudi, koji nisu pravoslavnog istočnog vjeroispovjedanja, svršiva se po obredima njine crkve.

Ustav iz god. 1838. (Sultanski Hatišerif.) Čl. 57. daje istočno pravoslavnoj crkvi potpuno vjersku i crkvenu slobodu pod uslovom, da ona bude podčinjena duhovnoj vlasti patrijarha, sjedećeg u Carigradu, koji se smatra kao »načelnik ovoga zakona i sinoda.«¹⁶⁴

Ovaj ustav ništa ne govori o drugim konfesijama.

Zakoni iz god. 1853. o slobodi vjere, o zaštiti crkve pravoslavne i o pravima crkve katoličke. I. Zakon. Aleksandar Karagjorgjević, knjaz Srbskij sa saglasijem Soveta. Uzimajući u prizrenie, da e u Beogradu umnoženem narodonaseleni za nekoliko poslednji godina i čislo posledovatela razni Hristianski veroispovedania umnožilose i želeći pokazati, koliko nam na srcu leži, olagšati i obezbediti ovim ljudma uživane njihovi religiozni potreba, saobrazno duhu stoletia i napredku vremena, u kom živimo, kao i primerima, koe nalazimo u postupanio visoki Dvorova, Gospodstvujućeg i Pokroviteljstvujućeg, našli smo za dobro, opredeliti sledujuće:

1. Slobodno upražnjavane veroispovedania, po opredelenijama, koje će se naročito usmotrenio tom izdati, ustanovljavase za posledovatele sviyo pripoznati Hristianski, Pravoslavnu vostočnu crkvu neposledujući, veroispovedania.

2. Čim se čislo posledovatela ednog od pomenuti Hristianski veroispovedania uzvisi do tog stepena, da oni mogu obrazovati za sebe edno obštstvo, i da mogu izdržavati svoga Duhovnog pastira i jednu kapelu ili crkvu; oni će se toga radi obratiti k Praviteljstvu Zemaljskom za nužno dozvolene.

3. Svagda pri davanju ovakog dozvolena izvršitelna vlast propisaće ustanovljenjim načinom uslovia i pravila, kao će se u smotrenio ovom nabljudavati.

Aleksandar Karagjorgjević
knjaz Srbskij.

K.V.No.I.859.

Sov.No.I.961.

9. septemvria 1853.

u Beogradu.

Iza potpisa kneževog slijede potpisi članova Soveta¹⁶⁵

¹⁶⁴ Zbornik Zakona, I. 12.

¹⁶⁵ Zbornik, VII. 78.

II. zakon. Aleksandar Karagjorgjević knjaz Srbskij sa soglasijem Soveta. Po pokazanoj potrebi našli smo za dobro opredeliti sledujuće:

1. Prelazak iz Pravoslavne vostočne vere u drugu ma koju veru najstrožie se u Srbii zabranioe, i svakij onaj, koi bi koga na to ili sovetovao ili premamljivao, ili inače sadejstvovao k tom rezultatu, biće strogom odgovoru podvrgnut.

2. Brakovi između žitelja srbski, u koima bi ma koja strana bila pravoslavne vostočne vere, samo su onda punovažni, kad su črez nadležnog Sveštenika Pravoslavne vere blagosloveni, i u nadležne knjige venčani pri Pravoslavnim crkvama ustanovlene, zavedeni.

3. Deca, u smešanim brakovima rođena, biće krštena u Pravoslavnim crkvama, i takva krštenia biće zavodena u Protokolle krešćaemi, pri Pravoslavnim crkvama postoeće.

4. Parnice bračne u smešanim brakovima; t. e. gde je ma koja strana Pravoslavne vostočne vere, spadaju pod nadležnost zemaljski Pravoslavni duhovni vlastii.

Aleksandar Karagjorgjević
knjaz Srbskij.

K.V.No.II.859.

Sov.No.II.961.

9 septemvria 1853.

u Beogradu.

Slijede potpisi članova Soveta.¹⁶⁶

III. zakon. Aleksandar Karagjorgjević, knjaz Srbskij sa soglasijem Soveta.

Budući da je čislo podanika Serbski, Rimokatoličesku Veru izpovedajući u Beogradu objetavajući već toliko, da oni mogu za sebe jednu Cerkvu obštinsku obrazovat i jednoga svog sveštenika uzdržavati, to Praviteljstvo na osnovu Zakona od K.V.I.859. / Sov. N.I.961. dozvoljava, da ovi u Beogradu jednu takovu obštinu sastave. Na taj konac sljedujuće se opredjeljuje.

1. Obštenstvo ovo moćiće imati svoju sobstvenu kapelu, a po vremenu kad mu novčana sredstva dozvole, i svoju Cerkvu, na mestu koje mu se od strane zemaljske vlasti na taj konac naznači.

2. Onoće imati jedno odvojeno mesto za saranjivanje svoji mertvacah, gdi se to od mestne Vlasti nadje za shodno opredjeliti.

3. Sveštenik ovog Rimsko-Katoličeskog žiteljstva biti će postavljen črez Knežjesko Serbsku Vlast, iu svim odnošenjima Građanskim dužanće biti poviesovati se naredbama Zemaljske Vlasti i Zakohi Serbski, i zavisiće od iste kao i ostali građani Serbski.

4. Onće moći Mertvace svoje vere po obredima Rimo-katoličeske Cerkve do groblja sprovoditi, i saranjivati.

¹⁶⁶ Zbornik, VII. 80.

5. On može domove svojih Verni slobodno posještavati, i po djelima Zakona, no nikad to neće moći činiti u Cerkvenomu odjelju.

6. Izvan ograde Kapele ili Cerkve Rimo-Katoličke neće moći nikad litiu svoju nositi.

Oniće u Biogradu živeći praznike svoje po starom to jest Julievom Kalendaru sljedovateljno u jedne dane kad i pravoslavni praznovati.

Aleksandar Karagjorgjević
knjaz Srbskij.

K.V.No.III.859.

Sov.No.III.961.

9 septemvria 1853.
u Beogradu.

Slijede potpisi članova Soveta.¹⁶⁷

Zakon o nadležnosti sudova u bračnim parnicama između nepravoslavnih lica iz god. 1861. 7. decembra 1861. izdao je knjaz Mihajlo Obrenović za nadležnost sudova u sudjenju bračnih parnica nepravoslavnih lica zakon:

»Da se opšti građanski sudovi ne samo na raspravu bračnih parnica, no i na sama pitanja o važnosti ili razvodu braka, za lica nepravoslavna odrede, te da oni po postojećem sudoredu i postupku, za građanske parnice propisanom, ne samo i ta pitanja isleđuju i sude, no i presude o njima glaseće, po nezadovoljstvu strane, Velikom Sudu na rešenje i presuđenje podnose; a što se materijalnog zakona tiče, međjutim, dok se naročiti zakon ne propiše za katolike u duhu crkve katoličke, a za luterane u duhu njihove crkve, da sudovi naši sude u reči stojeće stvari po osnovima, primljenim u zakonima one crkve, kojoj supruzi prinadleže, a ako je brak smešan, po zakonima one crkve, u kojoj je brak blagosloven, gde bi im god strane zakon svoje crkve autentično same pokazati mogle, a inače, gde to strane ne bi bile u stanju učiniti, ili u slučaju sumnje, da se obraćaju Popečiteljstvu Pravosudia za nastavljenje, koje će se za to imati sa Upravom Prosvete sporazumeti, koja će i onako moći preko sveštenika dotične veroispovedi ne samo zakon

¹⁶⁷ Ovaj treći zakon ne nalazi se u Zborniku i ako je izdan istog dana i pod istim brojem, kao prva dva zakona. Jedan primjerak toga zakona sačuvala je arhiva beogradske župe iz god. 1853. u njemačkom prijevodu. Uz prva dva, primio je Strossmayer i taj zakon i po nalogu Sv. Stolice uložio je protiv sva tri zakona kod srpske vlade oštar protest 24. III. 1854. Nije nam poznato, zašto taj treći zakon nije ušao kasnije i u Zbornik. Srpsko Praviteljstvo predložilo je ovaj zakon god. 1854. biskupu Šunjiću u Bosni kao »projekt zakona koji će se izdati čim Praviteljstvo serbsko dobije sveštenika Katoličeskoga za Katolike svoje žitelje«. Vidi kod Dr. Jelenića: K problemu konkordata sa Srbijom. Serafinski perivoj, god. 1913. br. 3. str. 31.

crkve za dani slučaj stojeći, no i za objašnjenje smisla njegovog pribaviti. U ostalom, razume se, da oni smešani brakovi, gde je ma koje lice pravoslavno i o kojima osobeno zakonodavno naređenje postoji, pod ovo naređenje ne spadaju.¹⁶⁸

Zakon o nadzoru države nad verozakonskim društvima. Zakon o centralnoj državnoj upravi iz god. 1862. ustanovljava u Srbiji ministarstva. Nadležnost ministarstva crkvenih dela je po tome zakonu slijedeće:

1. Ono će se starati, da se izvrše zakoni, koji se tiču vere i crkve.

2. Ono će se starati o održanju i unapređenju pravoslavne crkve itd.

3. Ono će zastupati prava priznatih verozakonskih društva i nad istim nadzirati.¹⁶⁹

Ustav iz god. 1869. Čl. 31. Vladajuća je vera u Srbiji istočno-pravoslavna. A slobodna je i svaka druga priznata vera i stoji pod zaštitom zakona u izvršenju svojih obreda. No niko ne može, pozivajući se na propise svoje vere, osloboditi se svojih građanskih dužnosti. Zabranjuje se svaka radnja, koja bi mogla biti ubitačna za pravoslavnu veru (prozelitizam).

Čl. 119. Slobodno javno izvršivanje verozakonskih obreda imaju veroispovedi, koje su u Srbiji priznate, ili koje osobenim zakonom budu priznate.

Čl. 120. Knjaz je zaštitnik sviju veroispovedi, u državi priznatih. Duhovna nadležatelstva sviju veroispovedi stoje pod nadzorom ministra crkvenih Poslova. A uprava unutrašnjih veroispovednih poslova ostaje pod dotičnim veroispodnim kanonima, za pravoslavnu crkvu Arhijerejskom Saboru, a za druge veroispovedi nadležnim duhovnim vlastima.

Čl. 121. Prepiska duhovne vlasti pravoslavne crkve sa vlastima ili saborima izvan zemlje vodiće se sa odobrenjem ministra Crkvenih Poslova. A prepiska sveštenika drugih veroispovedi sa vlastima i saborima izvan zemlje mora se podnositi na uviđenje i odobrenje ministru Crkvenih Poslova. Nikakav akt, koji bi došao od duhovnih vlasti ili crkvenih sabora izvan zemlje, ne može duhovna vlast u zemlji obnarodovati, dokle ga ne odobri ministar Crkvenih Poslova.

Ustav iz god. 1888. i 1901. slažu se sasma po sadržaju, a donekle i po stilizaciji u člancima, koji se tiču vjere i crkve sa ustavom iz god. 1903. Zato ćemo ovdje navesti samo.

Ustav iz god. 1903. Čl. 3. Državna je vjera u Srbiji istočno-pravoslavna. Srpska je crkva aftokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane crkve; ali održava jedinstvo u dogmama s Istočnom Vaseļjskom Crkvom.

¹⁶⁸ Zbornik XIV. 202.

¹⁶⁹ Zbornik, XV. 100.

Čl. 18. Sloboda je savesti neograničena. Sve priznate vere slobodne su i stoje pod zaštitom zakona, u koliko vršenje njihovih obreda ne vredi javni red i moral.

Čl. 19. Zabranjuje se svaka radnja upravljena protiv istočno-pravoslavne vere u Srbiji (prozelitizam).

Čl. 20. Srpski se građani ne mogu osloboditi svojih građanskih i vojnih dužnosti pozivajući se na propise svoje vere.

Čl. 189. Unutrašnja uprava istočno-pravoslavne crkve pripada Arhijerejskom saboru. Za druge veroispovesti unutrašnja uprava pripada njihovim duhovnim vlastima. Duhovna vlast, kako istočno-pravoslavne crkve, tako i sviju ostalih priznatih veroispovesti u Srbiji, stoje pod nadzorom ministra Crkvenih poslova.

Čl. 191. Prepiska duhovnih vlasti srpske pravoslavne crkve sa stranim crkvenim vlastima, saborima i sinodima vrši se sa odobrenjem ministra Crkvenih Poslova. Službena prepiska drugih veroispovesti u Srbiji sa stranim crkvenim vlastima, saborima i sinodima, mora se takođe podnositi na uvidaj i odobrenje ministru Crkvenih Poslova. Službena pisma ili naredbe crkvenih vlasti, sabora i sinoda sa strane ne može nikakva crkvena vlast u Srbiji obnarodovati ili izvršiti bez znanja i odobrenja ministra Crkvenih Poslova.

4. Odredbe Berlinskog ugovora iz god. 1878.

Berlinski ugovor iz god. 1878. propisuje Srbiji glede nepravoslavnih vjeroispovedi sljedeće odredbe:

Čl. 35. U Srbiji neće se moći nikome razlika u veri i veroispovedi protiv staviti da bude isključen, ili da je nesposoban za uživanje građanskih i političkih prava, da ne bude primljen u javne službe, ili da ne vrši razne zanate i industrije ma u kom mestu to bilo.

Sloboda i javno vršenje crkvenih obreda biće ujamčeni svima srpskim građanima kao i strancima i nikakva smetnja neće se moći činiti hijerarhijskom uređenju raznih veroispovedi, niti odnosima njihovim sa crkvenim starešinama svojim.

Čl. 37. Prava i povlastice stranih podanika, kao i pravo konzulske jurisdikcije i zaštite, kao što danas postoje, ostaće u punoj snazi sve dok se ne izmene uzajamnim dogovorom između kneževine i interesovanih sila.¹⁷⁰

Berlinski je ugovor donio ove članke o zaštiti nepravoslavnih konfesija i zaštiti prava onih lica, koji ne pripadaju pravoslavnoj crkvi, na zahtjev Austro-Ugarske i Turske. Ugovor želi jednim potezom uništiti sve one srpske zakone, koji tu slobodu drugim konfesijama nisu dali, ili je ograničavali i želi, da eliminiira onu razliku, koju je do sada činio srpski državni zakon u pogledu vjere između srpskih podanika i stranaca. Nadzor državne vlasti nad stranim konfesijama, bilo u njihovom nutarnjem uređenju i vjerskom

¹⁷⁰ Zbornik, XXXIII, 62.—63.

životu, bilo u njihovom saobraćaju sa svojim vjerskim poglavarima izvan Srbije, imao se ovim ugovorom sasma obustaviti. Čl. 35. htjeo je postići dvije stvari: suspendovati članke ustava iz godine 1869. i ostale zakone, koji se odnose na vjeru i crkvu i ojačati vjerski protektorat Austro-Ugarske.

Srbija je Berlinski ugovor skupa sa tim točkama morala primiti, jer je to bio uslov, da ju velevlasti priznađu kao nezavisnu i samostalnu državu. Ali to nije smetalo, da se u slijedećim ustavima god. 1888. 1901. i 1903. što se vjere i crkve tiče, sve zadrži i još jasnije definira, što su već ranije propisali razni zakoni i ustav iz god. 1869. Berlinski je ugovor htjeo dakle dati i međunarodnu pravnu zaštitu uz ostale nepravoslavne konfesije i katoličkoj crkvi u Srbiji, ali na njezinome pravnom položaju faktično ništa nije promijenio.

Pravni položaj katoličke crkve. Prema ovdje izloženim zakonima katolička je crkva u Srbiji imala do 1914. godine ovaj pravni položaj:

Sa gledišta katoličkog crkvenog prava ona u Srbiji nije imala svoju crkvenu hijerarhiju, nego je bila samo misija pod upravom apostolskog vikara, koji je stanovao izvan Srbije.

Sa gledišta međunarodnog prava stajala je katolička crkva pod vjerskom zaštitom Austro-Ugarske i pod zaštitom Berlinskoga ugovora iz god. 1878.

A sa gledišta srpskog zemaljskog zakonodavstva, bila je u Srbiji jedna jedina zakonom priznata vjera, a to je istočno-pravoslavna kao državna vjera. Sve ostale su bile samo tolerirane. Ako je država jedanput priznala pravoslavlje za državnu vjeru, onda je i nauku te crkve priznala za svoju, dosljedno moraju biti u cijelom zakonodavstvu i nauke te crkve provedene u svim točkama legislacije, koje po svojoj prirodi imaju dodira sa crkvom. Zato vidimo, da je katolička, kao samo tolerirana, vjera bila ograničena u slobodi svoga vjeroispovijedanja.

1. Prvi zakon o vjerama iz god. 1853. priznaje »slobodno upražnjavane veroispovedania«; ustav iz god. 1869. u čl. 31. veli: »da je slobodna i svaka druga priznata vera i stoji pod zaštitom zakona u izvršenju svojih obreda«, a kasniji ustavi iz god. 1888. 1901. i 1903. kažu, da je: »sloboda savesti neograničena«. Ali već zakon iz 1853. god. postavlja tome »slobodnom upražnjavanju veroispovedania« takve uslove, kojima se ta sloboda sasma uništava, a ustavi tu slobodu vežu još uz uslov »u koliko vršenje njihovih obreda ne vreda javni red i moral«. Treći zakon iz god. 1853. nam očito dokumentira, kako se je zamišljala sloboda katoličke crkve u Srbiji. Svećenik će biti postavljen »črez Knježevsko Serbsku Vlast«; on će moći »domove svojih Verni slobodno posještavati i po djelima zakona, no nikada to neće moći činiti u Cerkvenom odjelju«; »izvan ograde Kapele ili Cerkve Rimo-Katoličke neće moći nikad litiju svoju nositi.« A kasniji zakoni i ustavi nisu na tome ništa mijenjali.

2. Drugo, što su srpski državni zakoni sebi prisvajali, to je vrhovni nadzor državne vlasti nad vjerama.

Prvput je taj princip o vrhovnom nadzoru države nad vjerama izrazio zakon o centralnoj upravi iz god. 1863. Taj zakon veli, da će ministarstvo crkvenih dela »zastupati prava priznatih verozakonskih društva i nad istim nadzirati«. U vezi sa tim zakonom veli sam Stojan Novaković: »programske aspiracije zakona od 10. III. 1862. o centralnom pravljenju značile su, između ostalog, sasvim evropski: da u granicama kneževine ima samo jedna vlast — srpska kneževska i da je ona i nad verama«. ¹⁷¹ Taj vrhovni nadzor je još bolje preciziran u svim ustavima, koji kneza imenuju kao zaštitnika svijuh vjeroispovijesti (čl. 120. ustav 1869.) i stavljaju ih pod nadzor ministra Crkvenih Poslova. Ti zakoni priznavaju, da »uprava unutrašnjih veroispovednih poslova ostaje pod dotičnim veroispovednim kanonima . . . i nadležnim duhovnim vlastima«, ali svaku prepisku sa crkvenim vlastima, saborima i sinodima izvan zemlje ne smatraju za unutrašnju stvar dotične konfesije, nego cijelu takvu prepisku stavljaju pod nadzor ministra Crkvenih Poslova i zabranjuju, da se službena pisma ili naredbe crkvenih vlasti, sabora i sinoda sa strane u Srbiji obnaroduju, ili izvrše bez znanja i odobrenja ministra Crkvenih Poslova. ¹⁷² Prema tome ni katolička crkva nije mogla u Srbiji da stoji u pismenom saobraćaju sa Sv. Stolicom i da njezine naredbe objavi i izvrši bez dozvole državne vlasti. I katolički su svećenici zato nakon demisije biskupa Strossmayera vodili svoju korespondenciju sa Sv. Stolicom ne preko srpske nego preko austro-ugarske pošte. Oni su svoja pisma za Sv. Stolicu predali na pošti u Zemunu, a tako isto preko zemunske pošte primali pisma od Sv. Stolice. ¹⁷³

¹⁷¹ St. Novaković: Kat. Crkva u Srbiji. Arhiv 1907. III. s. 264.

¹⁷² Vidi dotične članke u ustavima.

¹⁷³ Što bi značila »srpska crkvena katolička opština« koja bi bila sasama pod državnim nadzorom, pokazuje zakon od 5. VI. 1858., kojim se ustanovljava augsburška crkvena opština u Beogradu. Taj zakon donosimo ovdje u cijelosti, da upoznamo duh srpskog zakonodavstva prema drugim nepravoslavnim konfesijama.

Aleksandar Karagjorgjević, knez srpski sa suglasjem soveća opredelili smo i opredelujemo: Pravila za ustanovljenje obštetva augsburškog veroispovedanja u Beogradu. Budući, da je čislo građana serbski augsburškog veroispovedanja posleđujuć i u Beogradu obitavajuć već toliko, da oni mogu za sebe jednu crkvenu obštinu obrazovati i jednog svog duhovnog pastira imati, to se na osnovu zakona od 9. sept. 1853. god. dozvoljava, da oni u Beogradu jednu takvu obštinu sastave i na taj konac sledujuće se opredeluje: 1) Obštinstvo ovo moći će imati sobstvenu kapelu, a po vremenu, kad mu sredstva novčana dozvole i svoju crkvu ovde u Beogradu, na mestu, koje mu se od strane nadležne zemaljske vlasti na konac označi. 2) Kao što svi členovi ovog obštetva svaki za sebe, a i sam pastor njihov imaju biti građani serbski, tako i ovo obštetvo u svim odno-

3. Treće, što je srpsko zakonodavstvo ograničilo, to je rad nepravoslavnih crkava. II. zakon iz god. 1853. zabranjuje svaki prozelitizam i ne dozvoljava, da se mješoviti brakovi, u kojima bi ma koja strana bila pravoslavne istočne vjere, zakluče u ma kojoj nepravoslavnoj crkvi i propisuje, da se sva djeca iz takvih brakova krste u crkvi pravoslavnoj. Prva tačka toga zakona o prozelitizmu ušla je u sve srpske ustave, koji izričito zabranjuju »svaku radnju upravljenu protiv istočno-pravoslavne vere«; a druga tačka o mješovitim brakovima ušla je god. 1864. u Građanski Zakonik pod § 60. Katolički svećenik nije smio po ovim zakonima, da ma koje pravoslavno lice primi u katoličku vjeru, ili da ga vjenča u katoličkoj crkvi i da djecu iz takovih brakova krsti.

Ti su zakoni dakle vezali ruke katoličkoj crkvi i njezine vjernike sasama izručili državnoj vladajućoj vjeri. Ali je time poništen i princip koji je izražen u svim ustavima o neograničenoj slobodi savjesti i o slobodi svijuh priznatih vjera.

I ako su ovi zakoni strogi, oni se nisu tako strogo vršili. Samo jedanput i to god. 1892. su državne vlasti u Srbiji postupale po tim zakonima protiv katoličkom svećeniku zbog mješovitih brakova zaključenih u crkvi katoličkoj.¹⁷⁴ Zbog prozelitizma nisu nijednog svećenika proganjali i ako je bilo nekoliko prelaza u crkvu katoličku. Jedino »verska putovanja« i služenje sv. mise izvan

šenijama svojim građanskim i duhovnim prinadleži bezuslovno i isključitelno Pravitelstvu Zemaljskom i ima se u svem podčinjavati i saobražavati zakonima zemaljskim. 3) Iz uzroka, što je ovo obštetstvo još malo, te zbog toga ne može za sad svoju konzistoriju imati, to do vremena, dokle nebi takovu ovde u Beogradu dobilo, ono će se u pitanjima čisto duhovnim (spiritualnim), u koliko po obredima augsburškog veroispovedania ne bi mogla sama obština takva rešiti, obraćati molbom na razlozima osnovanom Popečiteljstvu Prosvetena, koje će takovo sporno pitanje nadležnim putem sprovesti kakvoj konzistoriji istog veroispovedania na rešenje. Rešenje ove konsistorije postaje tek onda izvršitelno, kad od Popečiteljstva Prosvetena odobrene (placetum) poluči. 4) Na uprazneno mesto duhovnog pastira ovog obštetstva obštetstvo će ili samo takovog izabrati i Popečiteljstvu Prosvetena na odobrene predložiti, ili se obratiti molbom Popečiteljstvu, da mu ono takovog nabavi. Pastor obštetstva ovog imaće pravo naplaćivati od svoji verni, ma čii podanici oni bili, takse za razne službe duhovne, koe će im činiti po tarifi, koju će Pavitelstvo opredeliti. 6) Posledovateli ovog augsburškog veroispovedania imaju se u crkvenim i građanskim odnošenijama pridržavati kalendara zemaljskog, tu zvanog starog ili Julievog.

5. juna 1858. u Beogradu.

Aleksandar Karagjorgjević,
knjaz srpski.

¹⁷⁴ Vidi str. 32.

¹⁷⁵ Vidi str. 33.

crkve bili su predmet državne zabrane, jer to »vreda javan red.«¹⁷⁵ A i te su zabrane izašle protiv katoličkim svećenicima najviše zbog toga, što su oni bili »stranci« i što je katolička crkva bila pod austro-ugarskim protektoratom i kao takva stajala izvan srpskog državnog zakona.

Katolički su svećenici inače slobodno vršili duhovnu pastvu u crkvi i izvan crkve. Dijelili su sakramente po kućama svojih vjernika i u crkvenom odijelu. Jedino je ostalo to, što procesije nisu nikada držali javno.

Državni nadzor nije se također aplicirao sasna strogo. Katolički su svećenici bili sa biskupom Strossmayerom u neposrednome kontaktu i obavljivali slobodno naredbe njegove i Sv. Stolice. A nakon smrti biskupove su istotako bili u direktnom kontaktu sa Sv. Stolicom služeći se poštanskim saobraćajem izvan Srbije.

Pravni je položaj katoličke crkve u Srbiji bio dakle nepovoljan i težak. Uslijed toga su jako mnogi katolici prešli na pravoslavlje bilo zato, da ugone Srbima i laglje napreduju u svojim službama i poduzećima, bilo zbog mješovitih brakova, koji su osobito ženski katolički svijet decimirali. A drugi, i ako nisu direktno napustili katoličku crkvu, povukli su se i nisu svoje vjersko osvjedočenje ispoljavali ni javno, ni privatno, da se ne bi zamjerali pravoslavnim Srbima. Da je ovakovo stanje nezdravo, pa čak i neizdržljivo, osjetili su i sami Srbi i zato srpska državna politika nije nikada bila u principu protivna, da se pitanje katoličke crkve riješi na zadovoljstvo obiju stranaka. Istina, kod rješavanja toga pitanja najveću zapreku su činili sami srpski zakoni i ustavi, od kojih popustiti, pa i sasna odstupiti nije bilo tako lahko. Ali su na koncu i ti zakoni pali pred potrebom konkordata.

